

Євген ФІАЛКО

■ СВИДКИ ІСТОРІЇ

«Хто має вухо, хай чує»

Про судилище над Олексієм Тихим розповідає його син Володимир

40 років тому, 1 липня 1977 року, в місті Дружківка Донецької області завершився суд над засновниками Української громадської групи сприяння виконанню Гельсінських угод (УГГ) Миколою Руденком (голова Групи) і Олексієм Тихим (член Групи). Суд визнав їх винними в антирадянській пропаганді й агітації (стаття 62 КК УРСР) і присудив М. Руденкові 7 років таборів суворого режиму, а О. Тихому — 10 років. Агітацією і пропагандою суд визнав підготовку і поширення підсудними Декларації про створення УГГ і Меморандуму Групи №1 (де наводилися випадки переслідування в Україні за інакодумство, приналежність до певних релігійних об'єднань і т.п.), а також інші статті, листи і навіть чернетки підсудних. Вирок (у перекладі українською) можна прочитати у книжці: Олексієм Тихим. «Думки про рідний Донецький край». Т.1. — Донецьк, 2012).

УГГ була створена після підписання 1 серпня 1975 року Прикінцевого акту Народи з безпеки та співпраці в Європі. Відповідно до гуманітарної частини Акту, всі країни (в тому числі СРСР) зобов'язалися поважати права людини, внаслідок чого факти порушення таких прав уже не могли розглядатися як виключно внутрішні справа країни, а входили у сферу міжнародного права.

У Декларації УГГ, підписаній 9 листопада 1976 року, було сказано: «Своїм головним завданням Група вважає ознайомлення урядів країн-учасниць і світової громадськості з фактами порушення на території України Загальної декларації прав людини та гуманітарних статей, прийнятих Гельсінською нарадою». Група діяла гласно і відкрито (всі члени вказали свої адреси) — приймала письмові скарги про порушення прав людини і 6 грудня 1976 року оприлюднила Меморандум №1, де звернула увагу на жорстокість вироків українським інакодумцям і подала список 68 політ'язнів, які відбували покарання у таборах і Володимирській тюрмі.

Уже 5 лютого 1977 року були заарештовані М. Руденко і О. Тихий, і пізніше радянська влада не припиняла репресії. Більшість з 50 членів групи, яка з перервами працювала до 1988 року, були засуджені до різних термінів ув'язнення. Досить сказати, що на особливому режимі в таборі ВС 389/36 у селі Кучино Пермської області в період 1980—1987 у різний час сиділи 18 членів УГГ.

У 2000 році М. Руденку присвоєно звання «Герой України» «за активне і послідовне відстоювання ідеї побудови незалежної Української держави, багаторічну плідну правозахисну і літературну діяльність». 2006 року Олексію Тихому нагороджено помертвом орденом «За мужність» І ступеня «за громадсько-патриотичну діяльність, самовідданість у боротьбі за утвердження ідеалів свободи і демократії та з нагоди 30-ї річниці створення УГГ» (О. Тихий помер у тюрмній лікарні Пермі у 1984 році, відбувши в таборах 7 років із 10).

Напередодні сорокової річниці суду редактор газети «Наша Дружківка» Євген Фіалко спілкувався з сином Олексієм Тихим, який був присутній на процесі.

■ **Володимире, коли ви дізналися про суд?**

— 26 червня о 17:10 (дата і час

на телеграмі) адвокат Корецький повідомив Марію Кіндратівну (батьковій матері): «ДЕЛО СЫНА АЛЕКСЕЯ СЛУШАЕТСЯ ДРУЖКОВКЕ ПОМЕЩЕНИЕ СМЕШТОРГА СООБЩЕНИЕ ЭТО СЫНОВЬЯМ СЕСТРЕ = АДВОКАТ КОРЕЦКИЙ». Мені подзвонили 27-го, і 28-го я був у Дружківці.

■ **Вас викликали як свідка?**

— Ні, як свідок я не проходив ні до суду, ні на суді.

■ **А раніше не було якоїсь інформації, коли і де буде суд?**

— Жодної. Я їздив у Донецьк, де батька тримали в СІЗО, але побачення не давали. І жодної інформації теж.

■ **А чому суд відбувався саме у Дружківці?**

— Це могли б прояснити документи КГБ і суду, але чи вони збереглися? Ходили розмови про те, що суд хотіли винести за межі Києва (де мав би відбутися процес, якби судили лише Руденка), і через це другий підсудний родом із хутора Іжевка Донецької області був як знахідка. Подібного суд над двома іншими членами УГГ, Мариновичем і Матусевичем, відбувся у березні 1978 року не в столиці, а у м. Васильків Київської області.

■ **А хто цей адвокат Корецький? Ви його раніше знали?**

— Побачив це прізвище вперше. Після арешту батька я почав вивчати КПК, щоб виступити його захисником на суді (закон таке дозволяв). Обговорювався й інший варіант — найняти адвоката. Ці спроби закінчилися десь за місяць-два до суду: з допомогою Раїси Руденко я зустрівся з представником колеції адвокатів у Києві, який пояснив, що, згідно з якимось розпорядженням, у справах за статтею 62 можуть брати участь лише професійні адвокати, більше того — лише ті, які мають спецдопуск. Бажаючи не було, та й найняти адвоката зі спецдопуском не дуже хотілося. А Корецького призначив суд, батько на суді заявляв неодноразово клопотання, що він дає Корецькому відвід, але суддя клопотання відхилив.

■ **Як вам запам'ятався перший день?**

— Приїхав у Дружківку, пішов до готелю на площі Леніна. Там була вже невелика група людей — хто з Києва, хто з Москви. Розказали, що на засідання не пускають, напередодні не пустили ні матір, ні тьотю Зіну. Не кажучи вже про інших. Тому москвичі збиралися повертатися до Москви, сказали, що інформацію передадуть і на Бі-Бі-Сі, і на «Голос Америки». Розказали також, що перед першим відкритим засіданням, 27 червня, були закриті засідання, допитували якихось свідків, але кого саме — не знаю.

Коли я підійшов до Смешторгу, там були міліціонери і кілька чоловіків у цивільному, напевно, кадебісти. Біля входу мене зупинили: «Хто, звідки?». Я відповів, що я син і хочу пройти на засідання. Ввічливо пояснили, що пропустити не можуть, бо в залі немає місць. Тоді я сказав: зараз почну прориватися силою, ви мене не пускайте, я кричатиму — скандал. Поїду назад у Київ і сьогодні ж увечері все буде на

Олексієм Тихим, середина 1970-х. Фото з ательє.

Володимир Олексієм Тихим. Фото Костянтина РОДИКА.

«Голосі Америки», і навіть якщо затримає мене — все одно буде на «Голосі». Це подіяло, попросили почекаати, один кудись пішов, хвилин за п'ять повернувся, і мене провели в зал.

■ **Зал був повний?**

— Так. Це невеликий «червоний куточок» торгового об'єднання, і там уже було десь чоловік 20-30, крім суддів та інших учасників процесу. Вільним залишався тільки перший ряд, там я й сів, дістав блокнот і став конспектувати хід засідання.

■ **І ніхто не забороняв записувати?**

— Ні, ніхто. Я боявся, що зберуть при виході, але не забрали.

■ **І що сталося з вашими записами?**

— Ввечері я за зробленими вдень нотатками склав більш детальні протоколи засідань. Пізніше, в Києві, п. Раїса Руденко запропонувала передати мої

телі — прості статистки (для створення образу народовладдя цю систему ввели ще наприкінці 30-х). Суддя часто дратувався, особливо різко реагував на слова і заяви батька.

Руденко на суді мені не запам'ятався, його адвокат підкреслював, що Руденко офіцер, фронтник, нагороджений орденами і т.д. Батько же вів себе так (я впевнений, що це була його принципова позиція), ніби це такі справді суд, де розглядаються докази, аналізуються свідчення, є змагальність сторін тощо. Зрозуміло, що суддю, прокурора і «людей у цивільному» це лише дратувало. Постійно лунала «Тіхій, не затягуйте суд», «Тіхій, прекратіть знущатися з суду». Батько, звичайно, дуже добре розумів, до чого йде й чим кінчиться, але діяв так, як мало бути за законом.

■ **А свідки?**

— Про більшість ніяких спо-

Володимир Тихий є автором нашої газети: протягом 2014—2016 рр. на сторінці «Книжка року» надруковано 13 його статей з оглядами книжок. На початку 2017 р. видавництво «Дух і літера» видало ці статті окремою книжкою під назвою «Що читати: знайомство з non-fiction».

записи на Захід. Я погодився, вона їх переписала своєю рукою разом з своїми нотатками і передала. Пояснила переписування тим, що її навряд чи залишать без табору, і передача документів на Захід не дуже обтяжить її справу, а на мені цей кримінал не повисне. Я їй щиро вдячний за турботу (Раїса Руденко була засуджена до п'яти років таборів за тією ж ст. 62 у 1981 році).

■ **Записи були опубліковані?**

— Так. Уперше я побачив окремі записи з суду (останнє слово батька) десь наприкінці 80-х, у книжці «Олексієм Тихим. Роздуми» (Балтімор — Торонто: Смолошкіп, 1982).

■ **Які були ваші враження від учасників процесу?**

— Мова була українська, але для судді й багатьох інших учасників то було нелегко, вони часто говорили суржиком або російською. На процесі повністю домінував суддя Зінченко (заступник Голови Донецького облсуду у кримінальних справах). Засіда-

риші показали мені дещо, і я тепер знаю, який Ви». Андрос в суді показував, що ніякої пропаганди серед нього я не вів».

■ **А хто були люди, які сиділи в залі?**

— Я не знаю, хто там був. Очевидним було те, що для них сидіти в залі — це «обязаловка». Цей суд був знущанням не лише над Тихим і Руденком, а й над статистками. Уявляєте, висидіти кілька днів, слухаючи щось зовсім чуже і нецікаве? А вони напевно звинувачували в цьому знущанні Тихого і Руденка, і схвально реагували на випадки судді чи заяви прокурора. Втім, я не знаю, що ті люди насправді думали чи відчували — я з ними не спілкувався, і бажання такого не було, з огляду на те, що я бачив у залі.

Я був на всіх засіданнях від 28-го червня, записав і останнє слово батька. Тут уже він усіх «дістав», почавши так: «Для виголошення мого останнього слова мені буде потрібно від 4 до 6 годин» — і це він говорить десь після третьої години дня, а у «публіки» робочий день закінчується о шостій!

■ **Як «слухачі» сприйняли вирок?**

— Здається, «с чувством глибокого удовлетворения». Їхні муки скінчилися, а доля ненависних призвідців цих мук, Руденка і Тихого, їх навряд чи хвилювала.

■ **А як сприйняли вирок мати, рідні?**

— Мати й рідні не чекали такого жорстокого вироку, але оскільки вже один раз із таким зустрічалися (перший вирок і відсидка в Мордовії — сім років за лист до Голови Президії ВР УРСР із протестом проти декоративного характеру виборів і введення військ до Угорщини), то була безнадія і нерозуміння: «За що?». Та й я, і, мабуть, батько теж, не чекали такого: обґрунтування рецидиву, який добавив три роки і особливий режим замість суворого, було фактично виснуване з нічого.

■ **Чи бачилися з батьком після суду?**

— Ні, перше побачення з батьком нам дали лише у 1978 році, в Сосновці, Мордовія. Після суду я пробував щось батькові передати, але щоразу була відмова. Батько оголосив голодування, але то ні до чого не привело. Він продовжував наполягати на дотриманні законів навіть у Донецькому СІЗО, як мені поскаржилася наглядачка (зі співчуттям, так мені здалося): «Он не хочет с нами говорить, требует, чтобы мы говорили с ним на украинском языке, а откуда мы его можем знать? Он нам никогда не был нужен».

■ **А чи були спроби подати апеляцію?**

— Точно не пам'ятаю, мабуть, подавав адвокат Руденка. У мене нічого не вийшло, для подачі апеляції треба мати копію вироку, а мені Донецький облсуд в особі того ж таки судді Зінченка відмовив у видачі копії вироку. Утім жодних сумнівів щодо можливих результатів розгляду апеляції ні в кого не було. Такі ж відповіді я одержував і від прокуратури: «Засуджений у відповідності з законом». ■